

УДК 35.086

DOI https // doi.org. /10.46922/2306-6806-2019-1-4(12)-26-29

ГОГОЛЬ Т. В., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Подільського державного аграрно-технічного університету

T. GOGOL, Ph.D. of economy, Associate Professor, Department of management, governance and public administration State Agrarian Engineering University in Podilya
orcid.org/0000-0002-7830-2936

ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

INTERPRETATION OF THE ESSENCE OF RURAL AREAS IN SCIENTIFIC DISCOURSE

Анотація. Досліджується категорія “сільські території”, узагальнюються наукові підходи до визначення поняття. Найбільш конструктивним підходом до визначення сільських територій з теоретичної точки зору є методологія системного підходу, оскільки саме цей підхід покликаний виконувати функцію інтегративного характеру, особливо при розв’язанні тих питань, які не можна вирішити за допомогою традиційних методів дослідження. З метою розробки концепцій розвитку сільських територій та вдосконалення практичних механізмів їхнього розвитку найбільш слушним є просторовий підхід.

Визначено, що багатоаспектний характер дослідження сільських територій об’єктивно зумовлений міждисциплінарною природою походження цього поняття. Обґрунтовано державно-управлінський підхід до трактування сутності сільських територій. Запропоновано визначення сільських територій, яке доцільно використовувати для стратегічного планування та розробки стратегічних напрямів їх розвитку, необхідність виділення їх в самостійний об’єкт державного регулювання.

Підходи до визначення терміну “сільські території”, важливість розгляду даної дефініції водночас як елемента територіальної організації, системи розселення, соціальної організації суспільства, базуються на засадах визначення пріоритетних критеріїв: урбанізована структура, архітектурні особливості, соціальні особливості, економічні особливості, державне управління, особливості розмірів. У результаті дослідження доведено, що сільські території являють собою категорію державного управління, оскільки саме на певній території відбувається комплексне управління системою з використанням механізмів влади в інтересах життєзабезпечення людей.

Abstract. Rresearched the category "rural territories", scientific approaches to definition of the concept are generalizes. The most constructive approach to the definition of rural areas from a theoretical point of view is the systematic approach methodology, since this approach is intended to perform an integrative function, especially when addressing issues that cannot be resolved by traditional research methods. In order to develop rural development concepts and to improve the practical mechanisms for their development, a spatial approach is most appropriate.

It is determined that the multidimensional nature of rural research is objectively conditioned by the interdisciplinary nature of the concept's origin. The state-administrative approach to the interpretation of the nature of rural territories is substantiated, the definition of rural territories is proposed, which should be used for strategic planning and development of strategic directions of their development. The need to separate them into an independent object of state regulation.

Approaches to the definition of the term "rural territories", the importance of considering this definition at the same time as an element of territorial organization, settlement system, social organization of society, are based on the principles of determining priority criteria: urban structure, architectural features, social features, economic features, public administration, and features of size. Because of the research, it is proved that rural territories are a category of public administration, since it is precisely in a certain territory that complex management of the system is carried out using the mechanisms of power for the benefit of people's livelihood.

Ключові слова: сільські території, державно-управлінський підхід.

Key words: rural areas, state-managerial approach.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан державного регулювання розвитку сільських територій обумовлюється, в першу чергу, відсутністю теоретико-методологічного забезпечення концепції функціонування сільських територій, обґрунтування розширеного підходу до розвитку сільських територій, а також взаємоузгодженості щодо виокремлення їх в окремий секторальний напрям державного управління. Теоретико-методологічні положення, на базі яких розроблено рекомендації з питань удосконалення державної політики, як правило, залишаються незатребуваними відповідними центральними органами законодавчої та виконавчої влади. Така бездіяльність суперечить євроінтеграційним планам України, адже в Європейському Союзі діють спеціальні

програми, спрямовані на сталий розвиток села та сільських територій з урахуванням їх багатофункціональної ролі в конкурентоспроможності цього інтеграційного формування.

Базові дефініції понятійно-категоріального апарату в частині державного регулювання розвитку сільських територій недостатньо обґрунтовано тлумачиться вченими в галузі науки державного управління, що призводить до їх довільного використання на практиці. Змінюються методологічні орієнтири, які призводять до розширення державно-управлінської термінології. В основу методології сучасних процесів реформування аграрної політики має бути покладене, на наше глибоке переконання, адекватне розуміння понятійного апарату, скоординованого із “Угодою про асоціацію “Україна-СЄ”.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зазначена наукова проблема з часом набула пріоритетності в дослідженнях у галузі державного управління та соціально-економічних розвідках. Ґрунтовними є праці вітчизняних учених щодо визначення та розуміння сутності розвитку сільських територій, його складових, особливостей державного регулювання, державного управління та стратегічного управління.

Разом з тим, наявні певні дискусійні моменти сучасної понятійно-термінологічної бази досліджень сільських територій щодо доцільності використання цих понять. У світлі визначення проблемного поля, вирішення конкретної наукової проблеми та вибору вектору управлінської діяльності, механізмів політико-управлінського впливу на процес розвитку сільських територій, необхідним є узгодження основних понять і термінів при дослідженні різних аспектів розвитку сільських територій та формування механізмів державного управління соціальним розвитком.

МЕТОЮ статті є проаналізувати підходи різних авторів до визначення поняття “сільські території” й уточнити категоріально-понятійний апарат із погляду специфіки механізмів управлінського впливу на процес розвитку сільських територій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розроблення теоретичних і практичних засад розвитку сільських територіальних утворень передбачає більш чітке визначення понятійно-термінологічного апарату. Визначенням сільських територій бракує функціональності, тобто можливості використання й пристосування поняття для потреб не лише різних галузей економіки, але й соціальної, інституціональної,

екологічної сфер, і практичності з метою розробки концепцій розвитку сільських територій і вдосконалення механізмів їх розвитку.

Зі зміною підходів до розуміння аграрної політики, змінилися підходи до тлумачення категорії “соціально-економічного розвитку села”. Колектив авторів Національного університету біоресурсів і природокористування України зазначає, що соціально-економічні системи функціонують заради людини, задоволення її потреб та підвищення її рівня життя. Вчені переконливо доводять, що лише взаємоузгодженість економізації та соціалізації забезпечує досягнення високих темпів розвитку соціально-економічних систем. Економічний розвиток є засобом, а соціальний – метою [9, с.11]. На цій основі автори запропонували системний підхід до розгляду сільських територій для цілей економічної науки та вироблення відповідної державної політики і на цій основі обґрунтовано п'ять основних взаємопов'язаних фундаментальних блоки, на яких має базуватися концепція розвитку сільських територій: економічні передумови розвитку сільських територій; формування бази самодостатності сільських громад; удосконалення системи місцевого самоврядування сільських територій; розвиток соціальної інфраструктури; становлення соціального партнерства та системи соціально-трудових відносин [9, с.14-16]. Найбільш конструктивним підходом до визначення сільських територій з теоретичної точки зору, на нашу думку, є методологія системного підходу, оскільки саме цей підхід покликаний виконувати функцію інтегративного характеру, особливо при розв'язанні тих питань, які не можна вирішити за допомогою традиційних методів дослідження.

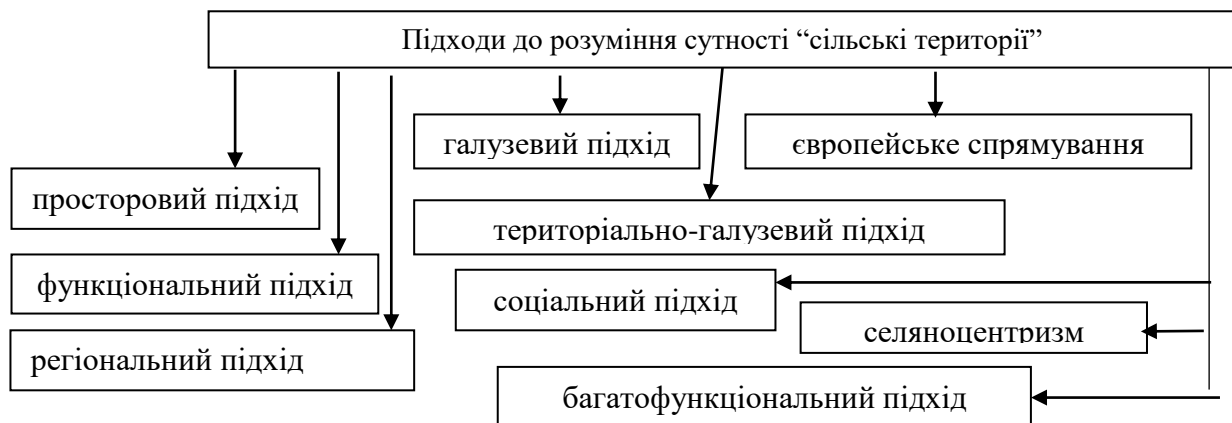

Рис.1. Підходи до трактування сутності поняття «сільські території».

Джерело: сформовано автором

Аналізуючи наукові дослідження з питань розвитку сільських територій, нами виявлено, що домінують декілька ключових підходів до розуміння сутності “сільських територій” (рис.1): багатофункціональний підхід - підсистема суспільства, яка виконує важливі загальнонаціональні функції: виробничу, демографічну, демо економічну, соціальну, культурну, природоохоронну, оздоровчо-рекреаційну, агорекреаційну, житлово-комунальну, просторово-комунікаційну та соціального контролю [1; 2; 14]; просторовий підхід - певний сегмент простору, що характеризується природними і соціальними властивостями [13; 16]; ресурсний підхід - система зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують та проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб [4; 5]; галузевий підхід - частина народно-господарського комплексу країни, що включає обжиту місцевість поза територією міст з її умовами та ресурсами, сільським населенням і основними фондами на цих територіях [4; 6]; територіально-галузевий підхід - просторові утворення, які мають великий виробничо-економічний, трудовий, соціальний та еколого-ресурсний потенціал, системна сукупність, що поєднує в собі адміністративно-територіальну та територіально-

функціональну приналежність [8]; функціональний підхід - гетерогенна, поліфункціональна, багаторівнева, біо-соціо-еколого-економічна система [10]; соціальний підхід - збільшення доходів сільського населення, поліпшення соціальної інфраструктури села, підвищення уваги до розвитку найбільш вразливих (проблемних) поселень і територій, вдосконалення системи державного регулювання соціального розвитку села [12]; регіональний підхід - зростання якості життя людей за рахунок підвищення ефективності функціонування агропромислового сектору та розвитку несільськогосподарських видів діяльності та соціальної інфраструктури [11; 15]; селяноцентризм - врахування потреб класичної тріади “сільська територія – людський капітал – екологія”, що є одним із найдієвіших шляхів активізації процесів, який може ефективно стимулювати новоутворені об'єднані територіальні громади до сталого розвитку [7]; європейське спрямування - покращення умов проживання на селі, якості життя на селі та розвиток нових функцій сільських територій [3]. Багатоаспектний характер дослідження сільських територій об'єктивно зумовлений міждисциплінарною природою походження цього поняття.

Це, з однієї сторони, ускладнює формулювання уніфікованої дефініції “сільські території”, а з іншої – підсилює місце та роль

сільських територій в контексті державного регулювання розвитку, з огляду на комплексний характер останнього. В працях вчених поряд з поглибленим аналізом і переосмисленням теоретико-прикладних аспектів соціально-економічного розвитку українського села запроваджено до наукового обігу низку новацій, які стали основою формування державної політики й різноманітних цільових стратегій, концепцій і програм розвитку сільських територій в Україні. Але з метою розробки концепцій розвитку сільських територій та вдосконалення практичних механізмів їхнього розвитку найбільш конструктивним є просторовий підхід.

Узагальнюючи вищесказане, можна виділити головний фактор, що до останнього часу в суспільній думці, державній політиці та науці, на жаль, домінував вузький підхід до розуміння необхідності розвитку сільських територій. Протягом останніх двох десятиліть в науковій літературі поняття “сільські території” зазнало суттєвих трансформацій і на даний час можна говорити про відсутність єдиного теоретико-методологічного підходу до трактування сутності сільських територій.

Тому, на нашу думку, особливого значення має набути визначення поняття “сільські території”, яке віддзеркалює суспільні процеси, що відбуваються у різних сферах життєдіяльності сучасного села. Діяльність органів державного управління і регулювання безпосередньо входить в сферу суспільних відносин, тому об’єктивна їх необхідність не піддається ніяким сумнівам. Органи виконавчої влади і місцевого самоврядування, безумовно, є важливою складовою частиною суспільних процесів на селі. Отже, як бачимо, необхідно виділити ключові аспекти державного регулювання розвитку сільських територій і пов’язані з ними теорії, які створюють теоретичну основу для забезпечення в практичній діяльності розвиток сільських територій через реалізацію відповідної державної політики.

Отже, можна відзначити складність повного розкриття сутності категорії “сільська територія” в одному визначенні, у науковій літературі (географічному, демографічному, соціологічному або міському) можемо знайти різні варіанти цього визначення, в яких, виходячи з причини, застосовуються різні критерії. В зв’язку з цим можна стверджувати, що не існує єдиного визначення терміну “сільська територія”, і його можна визначити на основі широкого кола критеріїв, огляд яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2
Критерії визначення сільських територій

Критерій	Основна функція
Урбанізована структура	Щільність забудови, сільсько-господарське поселення, великі громадські місця, низький коефіцієнт забудови
Архітектурні особливості	Малоповерхові будинки, інтеграція житлових та інших функцій, відсутність оренди житла, окремі будівлі
Соціальні особливості	Консерватизм, традиціоналізм, добросусідські відносини, співучасть, співпраця, спільна історія
Економічні особливості	Переїзд до місця роботи, сільсько-господарська зайнятість, більш високе співвідношення прожиткового мінімуму, самостійна робота по господарству
Державне управління	Місцеве самоврядування, домінанта місцевого самоврядування у структурі державного управління
Особливості розмірів	Кількість жителів, щільність населення, площа, співвідношення забудованих площ

Джерело: сформовано автором

Підходи до визначення сільських територій, важливість розгляду даного поняття водночас як елемента територіальної організації, системи розселення, соціальної організації суспільства, базуються на визначенні кількісного або якісного показника (або поєднання більшої кількості показників), на основі якого можна виділити сільські та міські райони. Тому вважаємо за необхідне запропонувати визначення сільських територій, яке, на нашу думку, годиться для стратегічного планування та розробки стратегічних напрямів їх розвитку.

Сільські території (сільська місцевість) як інтегровані об’єкти цілеспрямованого сільського розвитку мають ідентичні історичні, культурні та природні особливості і охоплюють сільські населені пункти (місцеві органи влади) а також спільноту людей разом з територією, на якій вони проживають.

З цього визначення випливає, по-перше, тотожність понять “сільських територій” та “сільської місцевості”, а по-друге, державно-управлінський принцип їх визначення. Як вбачається, запропоноване трактування поняття “сільських територій” має всі три компоненти структури поняття, тобто виражає суть явища, відображає об’єктивну істину і результат.

Отже, сільські території – одна із найскладніших соціально-економічних категорій, що пояснює існування різних її тлумачень: від філософсько-світоглядних до формально-статистичних. Основними характеристиками, які впливають на дослідження рівня розвитку сільських територій, є: 1) динамічність категорії; 2) широке та вузьке тлумачення; 3) виділення макро- та мікрорівня досліджень; 4) індивідуальне та суспільне навантаження категорії; 5) задоволення певного виду потреб населення (матеріальних чи духовних); 6) врахування об’єктивних відмінностей у рівні життя населення внаслідок докладання праці у різних видах економічної діяльності та регіональних відмінностей розвитку.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження доведено, що сільські території являють собою, перш за все, категорію державного управління, оскільки саме на певній території відбувається комплексне управління системою з використанням механізмів влади в інтересах життєзабезпечення людей. Найбільш конструктивним підходом до визначення сільських територій з теоретичної точки зору, на нашу думку, є методологія системного підходу, оскільки саме цей підхід покликаний виконувати функцію інтегративного характеру, особливо при розв’язанні тих питань, які не можна вирішити за допомогою традиційних методів дослідження. Запропоновано визначення сільських територій відповідно до державно-управлінського принципу, яке доцільно використовувати для стратегічного планування та розробки стратегічних напрямів їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Белей С.І. Зміст дефініції “сільська територія” у нормативно-правових та законодавчих актах. *Сучасні економічні системи: стан та перспективи розвитку*: тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 16-17 травня 2016 р. Хмельницький: ХКТЕІ, 2016. С. 26-30.
- Гончаренко І. В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики: моногр. / НАН України. Інст-т регіональних досліджень. Л., 2009. С. 9-12.
- Губені Ю. Розвиток сільських територій: вибрані тези до конструювання політики. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. № 6 (104). С. 62-70.
- Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5 : Територіальне управління / за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Харків: Видво ХарPI НАДУ “Магістр”, 2011. 630с.
- Колесников В.І. Розвиток сільських територій регіонів України в умовах євроінтеграційних процесів: дис... канд. екон. наук. Запоріжжя, 2016. 249 с.
- Лісовий А.В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук. Київ, 2009. 462 с.
- Лупенко Ю.О. Сучасні проблеми та перспективи стало-го розвитку сільських територій : матеріали до доповіді на між-народній науково-практичній конференції 1-2 червня 2017 року / автори-укладачі: Ю.О. Лупенко, М.І. Пугачов, В.П. Саблук та ін. Київ: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2017. С. 40-43.
- Мармоль Л.О. Методичні підходи до розвитку сільських територій на засадах децентралізації. *Економіка АПК*. 2016. № 7. С. 82.
- Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій: монографія / за ред. В. К. Терещенка. Ніжин : Видавець

ПП Лисенко М. М., 2010. 487 с.

10. Павлов О.І. Сільські території: теоретико-методологічні засади дослідження. *Регіональна історія України*. Збірник наукових статей. 2009. Випуск 3. С. 113–132. URL: <http://www.history.org.ua/JournALL/regions/3/5.pdf>.

11. Питула Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір : монографія. Львів : ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього. НАН України”, 2015. 355 с.

12. Прокопа І.В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій. *Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників*. Київ: ННЦ “Інститут аграр. економіки”, 2005. С. 96.

13. Публічне управління сільськими територіями України: навч. посіб. / авт.-упоряд.: А.П. Савков, М.К. Орлатий, М.І. Кучер та ін.; за ред. А.П. Савкова, М.К. Орлатого, М.І. Кучера; Київ: Фенікс, 2016. 336 с.

14. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : монографія / наук. ред. В.В. Борщевський. Львів: Інститут регіональних досліджень. 2012. 216 с.

15. Славов В.П., Коваленко О.В. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 9. С. 68–71.

16. Хвесик М.А., Ільїна М.В. Методологічні засади диференціації сільських територій. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 12–18.

REFERENCES

1. Belay S.I. (2016), “Contents of the definition of “rural territory” in regulatory and legislative acts”, *Modern Economic Systems: Status and Prospects for Development: Abstracts of the 7th International Scientific and Practical Internet Conference*, pp. 26–30 [Ukraine]

2. Goncharenko I.V. (2009), “Socio-economic development of rural territories of the region: problems of theory and practice”, *Institute for Regional Studies, Lviv*, pp. 9–12 [Ukraine]

3. Gubeni Y. (2013) “Rural Development: Selected Theses for Policy Design”, *journal Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, No. 6 (104), pp. 62–70.

4. Kovbasyuk Yu. V. (2011), *Encyclopedia of Public Administration*, in 8 volumes, Nat. Acad. state. ref. under the President

of Ukraine, Kharkiv, Press Harri Nadu Publishers' Magister, 630 p. [Ukraine]

5. Kolesnikov V.I. (2016), “Development of rural territories of Ukraine's regions in the context of European integration processes”, *Zaporizhzhia*, 249 p. [Ukraine]

6. Lisovij A.V. (2009), “State regulation of rural development: theory, methodology, practice”, *Kyiv*, 462 p. [Ukraine]

7. Lupenko Yu.O., Pugachev M.I., Sabluk V.P. and etc. (2017) “Contemporary Problems and Prospects for Sustainable Development of Rural Territories”, *Kyiv, Scientific Research Institute of Agrarian Economy*, pp. 40–43 [Ukraine]

8. Marmul L.O. (2016), “Methodical approaches to rural development based on decentralization principles”, *journal APK Economy*, Vol.7, 82 p. [Ukraine]

9. Tereshchenko V.K. (2010), “Organizational and economic mechanism of rural development”, *Nizhyn*, 487 p. [Ukraine]

10. Pavlov O.I. (2009), “Rural areas: theoretical and methodological principles of the study”, *Regional History of Ukraine, Collection of scientific articles*, vol. 3, pp. 113–132. URL: www.history.org.ua/JournALL/regions/3/5.pdf [Ukraine]

11. Pritula H. M. (2015) “Socio-economic development of rural territories: a regional dimension”, *Lviv*, 355 p. [Ukraine]

12. Prokopa I.V. (2005) “Social aspects of rural development”, *Socio-economic Problems of Development of Ukrainian Village and Rural Territories*, *Kyiv, National Institute of Agrarians economics*, 96 p. [Ukraine]

13. Savkov A.P., Orlaty M.K., Kucher M.I. and others (2016), “Public Management of Rural Territories of Ukraine”, *Kyiv, Phoenix*, 336 p. [Ukraine]

14. Borshevsky V.V. (2012), “Development of rural territories in the system of European integration priorities of Ukraine”, *Institute for Regional Studies, Lviv*, 216 p. [Ukraine]

15. Slavov V.P. and Kovalenko O.V. (2007), “Economic and energy system of sustainable development of rural areas”, *Bulletin of agrarian science*, vol. 9, pp. 68–71 [Ukraine]

16. Chvesik M.A., Ilyina M.V. (2018), “Methodological principles of rural differentiation”, *APK economy*, Vol. 4, pp. 12–18 [Ukraine]

Стаття надійшла до редакції 07.12.2019 р.